

УДК 884=826

Н.М. Борсук

ПАЭЗІЯ В. ШЫМБОРСКАЙ ВА ЎЗНАЎЛЕННІ Н. МАЦЯШ

У артыкуле разглядаюцца вершы В. Шымборскай у перакладзе Н. Мацяш, звяртаецца ўвага на творчы падыход беларускай перакладчыцы да тэкстаў польскай паэтэсы, што дазволіла не толькі захаваць змест, але і дух твора, а часам і паглыбіць аўтарскую думку. Аўтар артыкула пераканана сцвярджае, што перакладамі Н. Мацяш далучае беларускамоўнага чытача да творчых набыткаў польскай літаратуры.

Цудадзейным дарам гармоніі валодала сучасная паэтэса Н. Мацяш. На дадзеную асаблівасць творчасці паэткі звярнуў увагу У. Калеснік, трапна назваўшы два бліскучыя артыкулы па творчасці паэткі «Дар гармоніі», «Дарунак божы». У лісце да У. Калесніка напярэдадні выхаду ў свет сваёй пятай кніжкі «Прыручэнне вясны» (1979) Н. Мацяш пісала: «Цяпер не паасобны Гамлет, а цэлае чалавецтва пастаўлена перад пытаннем: «Быць або не быць?!» Столькі ўсяго трагічнага і добрага наварочана людзьмі, што сама сабой выпявае патрэба пільней углядацца ў душу чалавека, каб зразумець, хто ж мы такія ёсць. Прадмет і сэнс любога віду мастацтва – абуджаць творчую энергію людзей, перш за ўсё мысліцельную». Пошук суладнасці становіцца вызначальнай рысай у творчай постаці Н. Мацяш. У гэтым заключаецца, на наш погляд, асноўная прычына цікавасці нашай зямлячкі да творчасці Віславы Шымборскай.

Кніга перакладаў «Свет, варты вяртання» (1991 г.) суправаджаецца прадмовай У. Калесніка, настаўніка, дарадчыка, падтрымку якога заўжды адчувала Н. Мацяш «і на старонках гэтай кнігі, і ў жыцці», як кажа сама паэтка ў аўтаграфіе да кнігі. Свой артыкул Уладзімір Андрэвіч назваў «Поле роднасці душ». Літаратуразнаўца падкрэсліў гэтым, што зварот берасцейкі да творчасці польскай паэтэсы быў мэтанакіраваным, зацікаўленым, свядомым. Ён спрыяў паглыбленню інтэлектуальнай і гуманістычнай заглябленасці верша.

Творы В. Шымборскай выклікаюць у чытача давер, запрашаюць да роздуму. Беларуская перакладчыца чуйна прыслухоўваецца да парад В. Шымборскай: «Прорва не рассякае нас. / Яна адточвае нас, / прорва» («Аўтатамія»), «Розніца ў строях – толькі і ўсяго. / Дробязь / не можа ўзрушыць» («Сцінанне»), «Веру ў вялікае адкрыццё. / Веру ў чалавека, які зробіць адкрыццё» («Адкрыццё»)… Бясспрэчна, зборнік перакладаў «Свет, варты вяртання» адрасуецца ўдумліваму чытачу, вызначаецца натуральнасцю мовы і формы, адсутнасцю эмацыянальнага пафасу. Думаецца, гэтыя якасці паэтычнай манеры польскай паэтэсы не засталіся па-за ўвагай Н. Мацяш. Услед за В. Шымборскай яна ўважлівая да кожнай дробязі, да кожнай, на першы погляд малапрыкметнай дэталі, радуецца трапна знойдзенаму вобразу. Вобраз-сімвал каменя (верш «Размова з каменем») дапамагае ўсвядоміць простую ісціну: на шляху пазнання ісціны метаадгрэсёўнага напаўнення не прынясе ніякай карысці: «Адыдзі, – кажа камень. – / Я шчыльна замкнёны. / Нават разбіты на друзкі – / будзем шчыльна замкнёныя. / Нават сцёртыя на пясок – / не ўпусцім нікога». Нельга не пагадзіцца з паэткай, што толькі «адчуванне саўдзелу» дапаможа пераадолець дысгармонію, што пануе ў свеце: «– Не ўвойдзеш, – адказвае камень. – / Бо ты не саўдзельная. / ... / Ты не ўвойдзеш, у табе хіба толькі намер, / адчуванне саўдзелу, / толькі завязь яго, уяўленне».

Паэтку і перакладчыцу, творчасць якой, па трапнай заўвазе У. Калесніка, вызначаецца «еўрапейскаю яснасцю думкі» [1, с. 5] вабілі на старонках зборніка В. Шымборскай высновы сусветна вядомых вучоных, філосафаў, пісьменнікаў.

Не засталася Н. Мацяш абыякавай да лёсу жывапісцаў, да герояў старажытнагрэчаскіх міфаў, да біблейскіх персанажаў, імёны якіх узгадваюцца на старонках арыгінала. Вобраз Пірама са старажытных часоў успрымаецца сімвалам вернасці закаханых. Згодна легендзе, Пірама і Цісбу разлучаюць бацькі, а, па трактоўцы В. Шымборскай, герояў верша «Сон у летнюю ноч» раз'ядноўвае экалагічная бяда – радыяцыя.

У час узнаўлення паэзіі В. Шымборскай па-беларуску Н. Мацяш не ахвяравала ніводным паэтычным сродкам і данесла іх да чытача з адчуваннем эстэтычнага густу. Так, філасофія часу і вечнасці выяўляецца дзякуючы шырокаму выкарыстанню антонімаў («На беразе адным там – смерць, жыццё – на другім. / Там распач, тут надзея» – «Na jednym brzegu śmierć, na drugim życie. Tu rozpacz, tam otucha»; «тут сэрца цяжкое, а там non omnis moriar» – «Tu ciężkie serce, tam non omnis moriar» з верша «Аўтатамія»), метафар («пекла паэзіі» – «piekła poezji» з верша «Рэабілітацыя»), анафары («Гэта я, Касандра.» / А гэта мой спапялёны горад. / А гэта маё жазло і стужкі прароцкія. / А гэта мая галава, сумненнямі набалелая» з верша «Маналог Касандры» – «To ja, Kasandra. / A to jest moje miasto pod popiołem. / A to jest moja laska i wstążki prorockie. / A to jest moja głowa pełna wątpliwości»), перыфразы («валюта зменлівая» – «chwiejna waluta» ў значэнні “памяць” – з верша «Рэабілітацыя»). Пагадзіцеся, што метафара «wilgotna nadzieja» (вільготная надзея) у перакладзе Н. Мацяш гучыць даволі рамантычна – «надзея росная» (верш «Маналог Касандры»).

Для Н. Мацяш пераклад стаў своеасаблівай праверкай таленту і майстэрства. Перакладчыца ўводзіць у тэкст вершаў словы, якія не зафіксаваны ў акадэмічным тлумачальным слоўніку. Па праву наватвораў можна лічыць словы *цыбулястая* (верш «Цыбуля»), *пашанотныя* (верш «Пагоня»). Першае выкарыстоўваецца ў паэтычным кантэксце ў значэнні ‘безаблічнасць’, ‘шэрасць’. Хутчэй за ўсё, з’явілася пад уплывам беларускага размоўнага цыбулісты (-ая,-ае) ‘падобны на цыбуліну’. Словам *пашанотныя* Н. Мацяш хацела выявіць пачуццё глыбокай пашаны, пакланення перад мудрасцю продкаў. Яно ўтворана ад слова пашана пры дапамозе суфікса «отн».

Не абмежаваная падрадкаўнікам, утульна пачувае сябе Н. Мацяш у польскай моўнай стыхіі. І, як вынік, яе пераклады яшчэ адна таленавітая спроба пераканаць скептыкаў у тым, што беларуская мова прыдатная для перадачы самых глыбокіх перажыванняў асобы, тонкіх зрухаў чалавечага сэрца. Творчы падыход да тэкстаў В. Шымборскай дазваляе перакладчыцы не толькі захаваць змест, дух твора, але і паглыбіць часам аўтарскую думку.

Лірычная гераіня В. Шымборскай (верш «Шчаслівае каханне») думае пра тое, як падбздзёрыць сваіх сяброў, блізкіх, каб яны не страцілі веры ў сустрэчу са сваім шчасцем. Думка гераіні Н. Мацяш сягае значна глыбей. Яе хвалюе лёс кожнага, хто сустракаецца на жыццёвым шляху. Адсюль замена перакладчыцай слова «przujasióŁ» на *іншых*. У вершы «Псалом» перакладчыца ўжывае прыметнік *пустэльных* (у В. Шымборскай «пустынных» – *pustynnych*). І мы разумеем, што чалавечую супольнасць раз'ядноўваюць не пустыні, горы і г.д., а адчуванне сябе адзінокім (нагадаем: пустэльнік – чалавек, які жыве ў адзіноце, у бязлюдным месцы).

Дзеясловам *упілася* ў радку «Чаму ўпілася мне ў сардэчны палец?» (у В. Шымборскай укусіла, угрызла: «Czemu ugryzłaś mnie w serdeczny palec?») перакладчыца паглыбляе боль маці за лёс усіх дзяцей, што жывуць на планеце (верш «В’етнам»). У якасці станоўчага моманту неабходна адзначыць ужыванне ў дадзеным вершы слова *жанчына*, а не размоўнага *кабета*, даволі распаўсюджанага ў беларускай літаратуры, прынамсі ў творчасці У. Караткевіча, К. Крапівы, А. Куляшова. Гэтым самым перакладчыца ўзнімае вобраз маці да вобразу Мадонны. У паэтычным творы «Пагоня» Н. Мацяш, наадварот, аддае перавагу размоўнаму *ўсё-ткі*. Думаецца, слова *аднак*

(другі варыянт перакладу польскага «jednak») надало б вершу лёгкасць, рамантычную ўзвышанасць. Мажліва, паўтарэннем размоўнага *ўсё-ткі* перакладчыца, калі гаварыць словамі Е. Квяткоўскага, «прыхоўвае глыбокае філасофскае дно сваіх вершаў, падкрэслівае, што піша пра штодзённыя справы» [2, с. 14]. На наш погляд, перакладчыца імкнецца захаваць пачуццё меры. У беларускай мове вядомы гістарызм *атрамант* ‘чарніла’, аднолькава слова гучыць па-польску. Нягледзячы на гэта, перакладчыца ў верш «Радасць творчасці» ўводзіць сучаснае «чарніла». Прыведзеныя вышэй прыклады сведчаць, што ў Н. Мацяш гадамі перакладчыцкай дзейнасці выпрацавана лексічная інтуіцыя, хоць чытач і не заўсёды, можа, пагаджаецца з ёю. У вершы «Аўтатамія» Н. Мацяш двойчы ўжывае ў апошнім трохрадкоўі слова *прорва*. Адно з іх можна было б замяніць сінонімам *бездань*, каб пазбегнуць таўталогіі, тым больш што ў гэтых радках акрэслены вынік аўтарскіх разважанняў.

Паэзія В. Шымборскай, дзякуючы перакладам Н. Мацяш, дапамагае нашаму сучасніку адаптавацца ў трагічным, неспакойным свеце. Мы ўдзячны перакладчыцы, што яна далучыла беларускамоўнага чытача да творчых набыткаў польскай літаратуры, і цалкам пагаджаемся са слухным меркаваннем У. Калесніка: «Кніга вершаў Віславы Шымборскай у перакладзе Н. Мацяш дасць новы імпульс імкненню беларускай літаратурнай моладзі да паўнейшага раскрыцця індывідуальнага пачатку ў творчасці» [3, с. 12].

СПІС ЛІТАРАТУРЫ

1. Калеснік, У. Дар гармоніі / У. Калеснік // Мацяш, Н. Паміж усмешкай і слязой / Н. Мацяш. – Мінск : Мастацкая літаратура, 1993.
2. Цыт. па кн.: Пиотровская, А. Художественные искания современной польской литературы / А. Пиотровская. – М. : Наука, 1979.
3. Калеснік, У. Поле роднасці душ / У. Калеснік // Шымборская, В. Свет, варты вяртаня / В. Шымборская. – Мінск : Маст. літ., 1991. – 151 с.
4. Szyborska, W. Poezje / W. Szyborska. – Warszawa : PIW, 1977.

Borsuk N.N. V. Shimborska's Poetry in N. Matiash's Translations

The article investigates V. Shimborska's poems; the attention is paid to the creative approach of the Belarusian translator to the texts of the Polish poetess which allows to preserve the contents as well as the spirit of the creative work and sometimes even to deepen the author's thought. The author of the article convincingly proves that, by her translations, N. Matiash gives a Belarusian reader access to the creative property of the Polish literature.

Матэрыял паступіў у рэдкалегію 03.09.2009